

Vorlontsikuteest ja kabajantsikuteest, rohkem siiski muust

Lembit Vaba

kabajantsik ja vorlontsik. – Keel ja Kirjandus 2025/5,
417–421. <https://keeljakirjandus.ee/ee/archives/38354>

- ▶ kui tihe/hõre peaks olema etümoloogiasõel
- ▶ uurali *resp.* soome-ugri häälikuseaduste piisamatus tegelikus etümoloogiatöös
- ▶ rohkem kui pooli läänemeresoome-mordva etümoloogiaid peetakse häälikulistel põhjustel küsitavaks
- ▶ mordva keeltel oleks lms sõnavara ajaloo uurimisel pakkuda märksa rohkem, kui seni teadvustatud

- ▶ Heikki Paasonen. Mordwinisches Wörterbuch.
Мордовский словарь 1–6. Suomalais-Ugrilainen Seura,
1990–1999
- ▶ *hommage* ersamordva keeleteadlasele Mihhail Mosinile
(1940–2022)

piiluma 'salaja, vargsi vaatama; natuke nähtav olema'

- ▶ ee mrd *piilima, piilama*
- ▶ ? ~ *piidlema* 'vargsi jälgima, vaatlema; luurama'
- ▶ lms: vdj *piillä* 'peita', sm *piillä* 'peidus olla, varjuda' jt

Arutlus

- ▶ ~ mokša *p' il' ed' ems* 'petma, tüssama', *p' il' ed' i* 'peetur'
- ▶ vokalism: lms *ī* = md *i*, nt ee *piir* ~ er *pire* 'aed; laut', mo *peṛä* 'aedik, tara'

sünge ⇐ *soome synkeä, synkkä* 'pime, tume, must (nt sügisöö, paks mets, tihe udu); tusane; jube, õudne'

- ▶ balti laen, vrd leedu *sunkus* 'raske (kaalult, füüsiliselt, nt haigus, elutingimused)' (Eva Uotila etümoloogia)
- ▶ ~ *sankea, sankka* 'tihe, paks (suits, mets, lumetuisk)' tüvevariant

Arutlus

- ▶ esindab lms kolmiksõnapesade süsteemi: Ø ~ **k* ~ **kk*: vrd ee *pinev* ~ *pingul* ~ sm *pinka*: *pingalla(an)* 'pingul', *pinkeä, pinkka* 'kitsas, pingul (riideese seljas)'. ee *vine* 'hämu', *vinge* 'kõle (ilm)', *vinkas* 'sompus' (Hallap 1983)
- ▶ ~ mo *s'un'ä* ~ *s'unä* 'pilvine, sombune; sünge, tusane', er *sun'd'er'gadoms*, mo *s'un'ər'gädäms* 'hämaraks, pimedaks minema', er *сундерькс* videvik, hämarus
- ▶ ee *kange, kangestama*, sm *kankea* 'kange, kõva, puine' ~ er *kanaskadoms* 'tahkuma, paakuma', *kanjstomoms, kanjsomoms* 'kangestuma, paigale tarduma'
- ▶ vokalism: lms *ü* = md *u*, nt ee *küü* 'vaskuss' ~ er *guj* 'uss', lms **jüvä* 'seeme, tera' ~ er *juv* 'sõkal'

ruhimik : *ruhimiku* 'kamal, kokkupandud peod'

- ▶ lõunaeesti sõna
- ▶ tüvi häälikulisest varieeruv
- ▶ järelliidete suur mitmekesisus, sh *-mik*
- ▶ teateid juba vanemas leksikograafias: *Ruhhim, o* (Clare 1730)
- ▶ peetud tuletiseks sõnast *ruhi* 'küna'

Arutlus

- ▶ *ruhi-m* jt (< **ruhi* < **rukše*
- ▶ ~ md **rukšə*, vrd er *rukš-na*, *ruš-na*, *ruš-ña* 'peopesa, pihk; peopesa jälg koos sõrmedega': *kēd-rukšna* 'peopesa jälg'
- ▶ er *рукишна лона* 'kobruleht' (*лона* 'leht'), *рукишница* 'lai taimeleht'
- ▶ vokalism: lms **u** = md **u**, nt ee *puhe* : *puhte* 'koidik' ~ er *puvtams* 'äratama', sm *runko* 'puutüvi, kere' ~ er *rungo* 'keha, kere', ee *sume* 'sombune', sm *sumu* 'udu' ~ er *suv* 'udu'

Retsensent:

- etümoloogiline seos häälikulise ja semantilise vastavuse tõttu tõenäoline
- ootaks esisilbi vastavatus lms *u* = mordva *o* VÕI lms *o* = mordva *u*
- *r-* on ebatavaline
- pigem rööplaen mingist substraatkeelest

Deskriptiiv-onomatopoeetilised sõnad

- ▶ paljudele sõnavarauurijatele ebameeldiv uurimisobjekt
- ▶ rohked deskriptiiv-onomatopoeetiliste sõnade kõrvutused Mihhail Mosini väitekirjas „Eesti-mordva keelte leksikaalsed suhted“
- ▶ püsiv konsonatne tuum + vabalt varieeruv vokaalaines

sillerdama 'siristama (linnud); sädelema'

- ▶ ee ⇐ saksa schillern 'sädelema, helklema'
- ▶ ~ mo *s'əl'ər'dəms* 'pilgutama, pilkuma, vilkuma; end liigutama', *сельдердемс* 'vilkuma, vilksa(ta)ma, välkuma; virvendama; mõlkuma'

sõunama 'laimama'

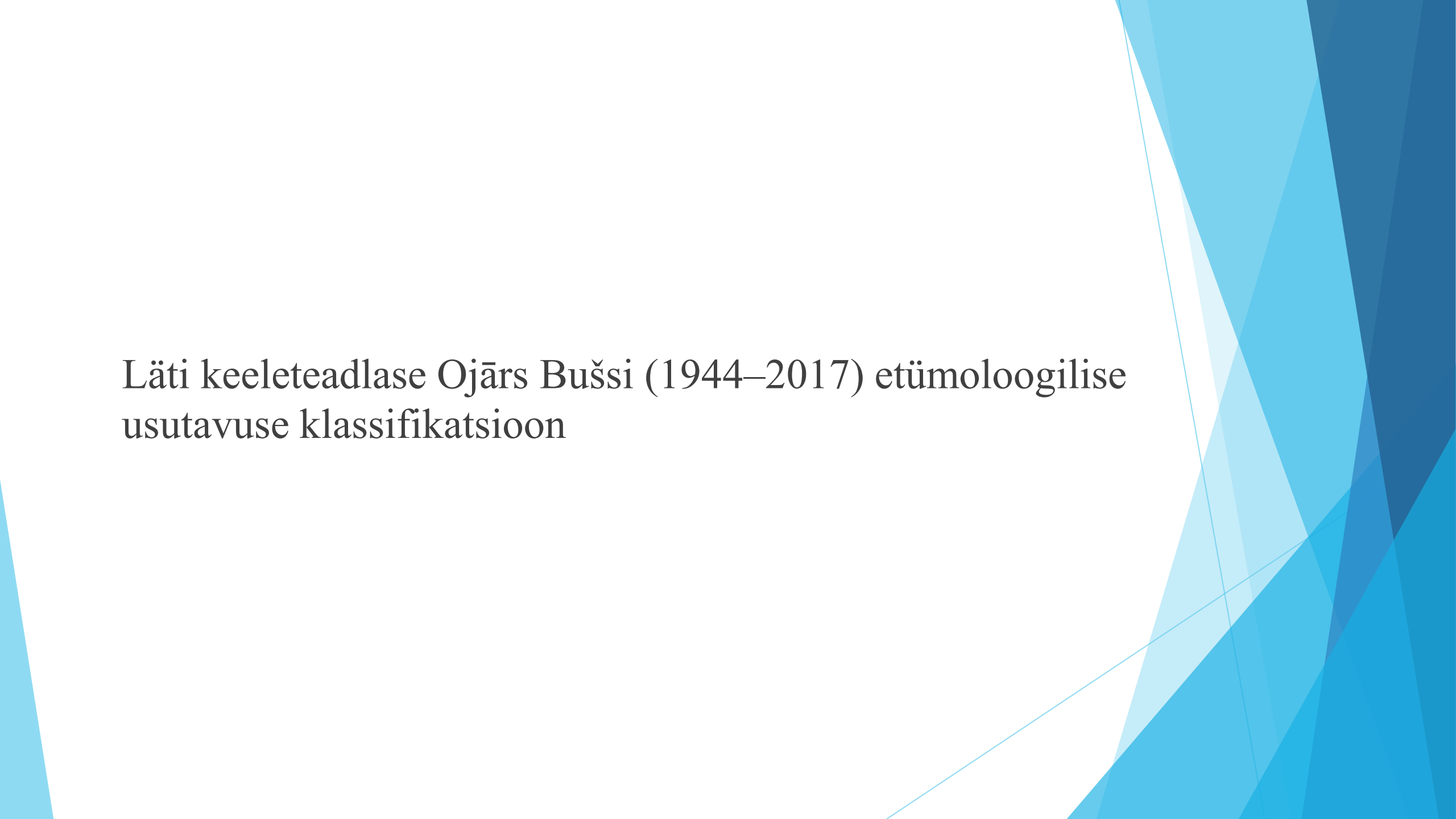
~ *sõunama* ~ *sõõnama* 'laimama'

küsitav velarisatsioon (Mägiste): *siunama* > *sõunama*

- ▶ ~ er *s'ovnom*s ~ *s'olnom*s ~ *s'olmom*s 'kiruma, vanduma, sõimama, riidlema, tülitsema; kiruma, vanduma, noomima' (Anderson 1879)

töinama

- ▶ ee *töinama*, mrd *töünämä* < **töünätä-*, *tõinama*,
tõnnima ~ er дыйнемс 'nutma'

Läti keeleteadlase Ojārs Bušsi (1944–2017) etümoloogilise usutavuse klassifikatsioon